

Hoe dan ook: wie liefheeft, zal verdriet hebben

Het is de uitgesponnen lesbische seksscène die het meeste commentaar heeft uitgelokt. Maar naarmate het langer geleden is dat ik *La Vie d'Adèle* zag, gaat de film voor mij steeds meer over liefdesverdriet. Nadat de hevig verliefde Adèle door Emma aan de kant is gezet, leven we nog een uur of wat met haar mee, en het verdriet van Adèle wordt door regisseur Abdellatif Kechiche net zo indringend en zinnelijk in beeld gebracht als de eerdere vreugde van de verstrengeling. We zien hoe Adèle zich dof door de dagen heen sleept. Op de school waar ze werkt doet ze plichtsmatig mee aan de dansjes van de kinderen, maar haar hele lichaam drukt lusteloosheid uit. Er valt niets te vieren, niets is mooi nu die ander er niet is.

Liefdesverdriet is eerst en vooral een lichamelijke ervaring. Je voelt je hol en misselijk. Er is iets met geweld uit je gerukt, en jij blijft achter als 'een lege zak huid' (een frase van schrijfster Annelies Verbeke). Je lichaam is gulzig, maar alleen die unieke ander kan jouw honger stillen. Niets anders helpt, behalve wachten. Wachten tot jouw lichaam zijn obsessie verliest.

Liefdesverdriet is een schokkende emotie, die je verweesd en ontdaan achterlaat. In zo'n situatie kan een mens wel wat wijze woorden gebruiken. Maar wie troost zoekt bij de filosofie, komt voornamelijk bedrogen uit. De dominante boodschap is: 'Tja, dan had je je hoofd maar niet zo op hol moeten laten brengen'. Liefde is voor filosofen vooral een illusie; liefdesverdriet een teken dat je weer met beide benen op aarde bent beland.

Let wel: deze scepsis betreft liefde van de soort die je doet begeren naar een unieke ander. Liefde in de vorm van caritas, compassie, of liefde voor God is in de geschiedenis van de filosofie heel wat hoger aangeslagen. Liefde die gepaard gaat met seksueel verlangen ligt vanouds een stuk lastiger. Dat komt deels door christelijke invloeden, die dat dierlijke, seksuele lichaam wantrouwen en een vergeestelijkt leven verheerlijken. Maar ook in de negentiende eeuw - als filosofen ons gaan zien als intrinsiek onderdeel van de natuur en dus van de weeromstuit meer vanuit het lichaam gaan denken - krijgt de romantische liefde nog steeds een slechte pers. Schopenhauer bijvoorbeeld 'ontmaskert' liefde als de drang tot voortplanting. Die brandende liefde die je voor iemand voelt, gaat feitelijk niet over die andere mens. Je maakt je wel allerlei illusies over hoe geweldig die ander is, maar dat zijn slechts zinsbegoochelingen die nodig zijn om het voortbestaan van de soort veilig te stellen. De verliefde verschijnt hier als een blinde dwaas.

Voor Freud, nog zo'n invloedrijke lichaamsdenker, is lichamelijke liefde een soort egocentrisch drama. Je wordt verliefd op iemand waarop je je eigen behoeften en fantasieën projecteert - behoeften die wortelen in heel vroege ervaringen. Die ander kan jouw behoeften en fantasieën wellicht tijdelijk bevredigen, maar dat oude tekort valt nooit helemaal te dempen. En de kans is groot dat je daar op den duur je geliefde de schuld van gaat geven. Ook voor Marcel Proust is het verlangen belangrijker, essentiëler, dan die ander waar je je oog op hebt laten vallen. Als mens zit je opgescheept met een groot verlangen dat als een razende naar een object zoekt. Vroeg of laat richt dit verlangen zich op een bepaalde persoon, maar die persoon zal je verlangen nooit echt kunnen stillen. Er zal altijd een surplus aan verlangen zijn. Voor Freud en Proust is erotische liefde daarmee ten diepste tragisch en gedoemd te mislukken; een thema waarop met name Franse filosofen in de twintigste eeuw volop hebben gevarieerd.

Toch rammelt de logica van deze redeneringen nogal. Schopenhauer, waarom zou uit het feit dat seksuele liefde tot nageslacht kan leiden eigenlijk de conclusie volgen dat de productie van nageslacht *dus* de enige zinvolle, ware betekenis is van seksuele liefde? Freud, waarom zou mijn liefde voor een persoon minder reëel zijn omdat ik mijn beminde ervaar vanuit mijn eigen geschiedenis? En Proust, als één persoon niet constant al mijn verlangens kan bevredigen, is mijn liefde voor die persoon dan gelijk tot mislukken gedoemd?

Het is verleidelijk om het neurotische van de redeneringen terug te voeren op de biografie van deze denkers. Hun verkrampte vrouwbeeld zat een vreugdevolle beleving van erotische liefde zeker in de weg. Maar er zijn ook trekjes in de filosofie zelf die het denken over liefde moeilijk maken. Filosofie floreert bij algemene patronen en stabiele categorieën. Romantische liefde gaat niet over liefde voor de mensheid, maar over liefde voor één unieke mens – aan die ene mens is in jouw ogen nu juist niets ‘algemeen’. Stabiliteit biedt verliefdheid ook al niet. Verliefdheid transformeert juist, iets dat je bijna fysiek kunt voelen gebeuren. Tegelijkertijd ben je in de nabijheid van die ander méér jezelf dan je ooit was. Zo voelt het althans. Dit soort beschrijvingen is voor de traditionele filosofie taboe, want veel te vloeibaar, te paradoxaal, te subjectief. Alleen postmoderne filosofen voelen zich enigszins comfortabel bij dergelijke taal.

Zelf zie ik erotische liefde als een uitdrukking van verbeeldingskracht: jij, juist jij, ziet het mooie, het prachtige in die ander. Schopenhauer, Freud en Proust beschouwen dit als pure fantasie en zelfs als zelfbedrog. Maar verbeelding is iets anders dan fantasie. Jouw verbeelding is immers wel degelijk te herleiden tot reële kwaliteiten van deze persoon. Kijk dan naar zijn mooie wenkbrauwen, zie hoe fijnzinnig hij de rijst op je bord schept, luister naar zijn grappige terzijdes! Anderen zien deze kwaliteiten misschien niet of waarderen ze anders. Nou en! Liefde vertekent misschien, maar daarmee is ze nog niet blind. Trouwens: waarom zou een koele blik eigenlijk minder vertekenen?

De vraag of je als verliefde een ander mens goed of verkeerd ziet, is feitelijk misplaatst. Je ziet iets in die ander, je ervaart van alles, je bent bereid om gehoor te geven aan de lichamelijke vervoering die je voelt. En *daardoor* maak je dingen mee die je anders niet had meegemaakt. Liefde geeft je leven een reële zwieper.

Als je liefhebt, vier je het mooie in de ander. En wanneer je wordt liefgehad, kun je ook jezelf in een nieuw en beter licht zien. Liefde opent zo een nieuwe, gulle belevingswereld. Samen creëer je een plek waarin jullie je betere zelf kunnen zijn. En dat geeft gelijk aan waarom liefdesverdriet zo erg is. Je wordt weer uit die belevingswereld gemieterd. Die ander ziet jouw kwaliteiten misschien nog wel, maar ze willen niet meer samenlinken tot een zinderend geheel. Andere trekjes treden op de voorgrond: je vinnigheid, je slordigheid misschien, en anders wel die stomme haren die op je rug groeien. De ander kan je niet meer in dat mooie zachte licht zien. Je bent niet langer uitverkoren. En daarmee val jij terug in je eerdere onvolkomen bestaan, in je eerdere, onvolkomen zelf - met de pijnlijke herinnering aan ‘een geluk waar je voorheen geen last van had’ (Annelies Verbeke).

Aan elke liefde komt vroeg of laat een einde. Doordat die ander jou niet meer wil. Doordat jij die ander niet meer in zijn pracht kan zien. Of doordat een van jullie sterft. Ja filosofen, dat is dan wel weer een universele wet: wie liefheeft zal verdriet hebben. Er zit maar één ding op. Wees als Adèle: durf desondanks.

Marjan Slob

© Marjan Slob. Gepubliceerd in de Volkskrant, 23 mei 2015.